

Styrende dokument	Prosess: Føre tilsyn	Instruks
Utarbeidet av: meklo		Utgave: 1
Sist endret: 22.08.2013	Prosesseier: Kristina Landsverk	ePhorte saksnr: 2012/166917

Fôr til matproduserende fisk og dyr - Faglig beredskapsplan for håndtering av uønsket hendelse

Innhold

1	Bakgrunn.....	2
2	Formål.....	2
3	Virkeområde.....	3
4	Oversikt over fôrområdet.....	3
5	Forebyggende tiltak.....	3
6	System for å oppdage uønsket hendelse.....	4
	Overvåkning/tilsyn	4
	Informasjon fra næringen	5
	Informasjon fra andre lands myndigheter	5
	Andre kilder til informasjon.....	5
7	Vurderingen av informasjonen	5
8	Loggføring	6
9	Varsling	6
	Nasjonal varsling	7
	Internasjonal varsling	7
10	Bekjempelse.....	8
	Informasjon om uønsket hendelse	8
	Håndtering ved mistanke	8
	Generelt om håndtering.....	8
	Mistanken avkreftes	9
	Mistanken opprettholdes	9
	Tiltak ved påvisning	9
	Begrense/isolere	10
	Oppklaring.....	11
11	Kommunikasjon.....	11

Internkommunikasjon.....	11
Ekstern kommunikasjon.....	11
12 Evaluering og korrigerende tiltak	12
13 Oversikt over regelverk som gjelder for fôr pr. oktober 2012.....	12
14 Liste over farer som er aktuelle for fôr	13
Biologiske og mikrobiologiske farer	14
Kjemiske farer	17
Fysiske farer.....	19
Referanser	20
Endringer.....	20

1 Bakgrunn

I henhold til kontrollforordningens Kap IV Artikkel 13 skal medlemsstatene utarbeide beredskapsplaner som fastlegger tiltak som straks skal iverksettes dersom det viser seg at fôrvarer utgjør en alvorlig risiko for mennesker eller dyr, enten direkte eller gjennom miljøet.

I punkt 14 er det utarbeidet en liste over potensielle farer som kan føre til uønskede hendelser som kan medføre alvorlige konsekvenser dersom de ikke håndteres effektivt og i tide.

Mattilsynet har etablert planverk for håndtering av uønsket hendelse. Alle dokumenter fins under fanen Beredskap på Mattilsynets intranettside. I tillegg har Mattilsynet på visse områder etablert faglige beredskapsplaner som beskriver hvordan Mattilsynet konkret håndterer uønskede hendelser på visse områder. Faglig beredskapsplan for håndtering av uønsket hendelse knyttet til fôr til matproduserende fisk og dyr en slik.

2 Formål

Det overordnede mål med denne planen er å bidra til at uønskede hendelser på fôrområdet håndteres raskt, effektivt og enhetlig slik at alvorlig konsekvenser for folkehelse eller dyrehelse på grunn av helsefarlig fôr, elimineres eller reduseres til et akseptabelt nivå.

For å nå dette målet må det sikres at involverte i Mattilsynet har tilstrekkelig informasjon/veiledning og planer slik at de kan reagere umiddelbart og effektivt vurdere, informere og håndtere en uønsket hendelse gjennom å benytte de systemer og virkemidler som Mattilsynet rår over.

En effektiv håndtering av en uønsket hendelse krever at det er etablert systemer og virkemidler for å

- Oppdage uønsket hendelse så tidlig som mulig,
- Varsle om hendelsen
- Bekjempe hendelsen

I tillegg er det vil det å håndtere en uønsket hendelse kreve systemer for

- kommunikasjon og informasjon både internt og eksternt.

3 Virkeområde

Målgruppen for denne faglige beredskapsplanen er Mattilsynets personell som på ulike måter og nivå blir involvert i arbeidet med å håndtere uønsket hendelse knyttet til fôr til matproduserende dyr. Den er ikke begrenset til bruk ved stabsorganisering, men heller tenkt som et støttedokument som kan brukes ved all håndtering av uønskede hendelser knyttet til fôr til matproduserende fisk og dyr.

De deler av planen som tilsier at Mattilsynet må reagere, er å oppfatte som instruks til det sentrale, regionale og lokale Mattilsynet og skal også gjelde for personell som utfører oppdrag på vegne av Mattilsynet.

4 Oversikt over fôrområdet

Fôr er en viktig del av helkjeden se figur gir en oversikt sammenhengen mellom fôr, dyrehelse, folkehelse og miljø og viser hvordan en alvorlig uønsket hendelse på ett punkt i denne helkjeden kan ha betydning for dyrehelse, folkehelse og miljø. Figuren gir også en oversikt som kan være nyttig i forbindelse med sporing, både når det gjelder årsak til uønsket hendelse og konsekvens av uønsket hendelse.

Det har ved flere anledninger vært uønskede hendelser knyttet til fôr til produksjonsdyr i Europa. Mest vanlig er forurensning med dioksiner. I Norge hadde vi en alvorlig hendelse med kadmiumforurensning av fôr i 2005. Denne kan vi benytte som eksempel: Det ble påvist forhøyede mengder kadmium både i fôrtilsetning og i fôr til fisk ved hhv. landdyrfôrfabrikk og fiskefôrfabrikk. Ved å spore bakover se figuren, ser vi at kilden enten må være tilsetningsstoff/premiksløsning eller fôrmiddel. Fôrmidlet kan i prinsippet være et biprodukt fra fisk, et biprodukt fra landdyr, et fôrmiddel av vegetabilsk opprinnelse eller et fôrmiddel av encellede organismer. Forurensning kan også finne sted i virksomhet der varen er prosessert eller under transport eller lagret. Det er viktig å spore bakover for å finne kilden, slik at hele utbredelsen til problemet kan spores. Sporing framover viser hvor kontaminert fôr er brukt. Figuren viser også at det må spores videre fra besetningene som har fått fôret til både næringsmidler og biprodukter, inkludert husdyrgjødsel. Det må gjøres en vurdering av trygg bruk/trygg avhending av produktene på alle punkter.

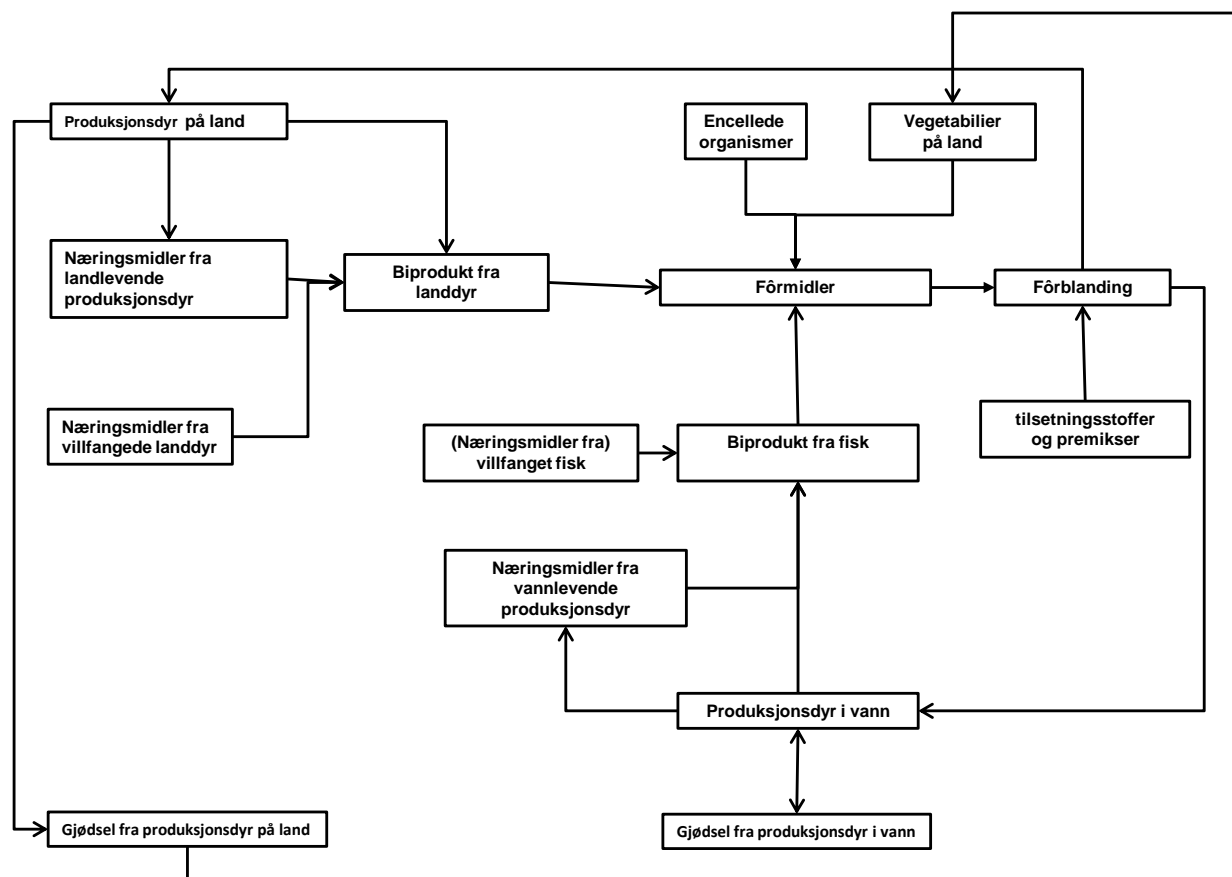
5 Forebyggende tiltak

Som et overordnet utgangspunkt har virksomhetene ansvar for å etterleve regelverket og derigjennom produsere trygt fôr. Virksomheten har plikt til å reagere ved mistanke om at den er i besittelse av helsefarlig fôr og det er forbudt å omsette fôrvarer som ikke er trygge. Mattilsynet har kontroll og tilsynsplikt med at virksomheten oppfyller de lovbestemte pliktene og skal aktivt gå ut med informasjon om helsefarlig fôr dersom dette er nødvendig av hensyn til forbruker. Gjennomføring av disse pliktene skal til sammen være nok til å sikre forbrukeren mot helsefarlig fôr og helsefarlig mat som har sin årsak i helsefarlig fôr.

Regelverket på fôrområdet er nylig gjennomgått og revidert, etter at det ved flere anledninger oppstod uønskede hendelser knyttet til fôr som medførte alvorlig risiko for dyre- og folkehelsen (bl.a. BSE og dioksinskandalene på 90-tallet). Etterlevelse av regelverket vil i stor grad redusere sannsynligheten for at det skal kunne oppstå uønskede hendelser som medfører alvorlig risiko. At det er plassert selvstendig ansvar på alle ledd i verdikjeden er også et risikoreduserende tiltak fordi det sikrer at alle virksomheter må fokusere på å identifisere og kontrollere farer. Enhver fôrvirksomhet kan bare kjøpe fôrvarer og transporttjenester fra virksomheter som de har kontroll på og dermed tillit til og som er underlagt offentlig kontroll og foreligger på listen over registrerte/godkjente fôrvirksomheter. Regelverket gir også Mattilsynet som myndighet de nødvendige virkemidler til å reagere og håndtere uønsket hendelse raskt og effektivt for å unngå videre spredning.

Relevant regelverk knyttet til fôr pr oktober 2012 er gitt i vedlagte tabell. Det er verd å merke seg at regelverket stadig er i endring.

Et annet forebyggende tiltak er den plikten til å melde fra om helsefarlig fôrvare som alle aktører har etter matloven. Videre er det innenfor EØS etablert et hurigvarslingsystem mellom myndighetene (RASFF). Dersom det oppdages helsefarlig fôrvare, vil dette bli gjort kjent i hele EØS, noe som er med på å hindre at helsefarlig fôrvare spres eller forsøkes omsatt andre steder enn der påvisningen ble gjort.

Figur 1 Oversikt over fôrområdet, gjødsel inkludert.
I tillegg kommer håndtering, transport og lagring på /mellom hvert enkelt trinn

6 System for å oppdage uønsket hendelse

Overvåking/tilsyn

Mattilsynet har systemer for innhenting av informasjon som kan avdekke uønsket hendelse knyttet til fôr. Informasjon om helsefarlig fôr kan komme nasjonalt gjennom tilsyn eller gjennom resultater fra OK program knyttet til hhv. fôr, dyr som har spist fôr eller visse næringsmidler. Næringsmidler som har relevans for fôr, kan enten være produsert fra dyr som har fått helsefarlig fôr eller det kan være helsefarlige næringsmidler som også kan ha gått til produksjon av fôr.

Pr 2012 er følgende tilsyn og OK program knyttet til fôr og fôrmidler aktuelle kilder til informasjon:

Tilsyn:

Retningslinje for tilsyn med produksjon og omsetning av fôrvarer

Tilsyn med næringsmidler
Tilsyn med helsetilstand i besetninger /oppdrettsanlegg

OK program:

OK program fôr til landdyr

OK program fiskefôr

OK program dioksiner, dl-PCB og andre PCB i fiskemel og fiskeolje til bruk i fôr.

OK import: både fremmedstoff og mikrobiologi

Informasjon fra næringen

Informasjon fra virksomheter/veterinærtjenesten som virksomheten benytter
Informasjon fra virksomhetenes egne kontroller Jf. informasjonsplikten etter matloven.
Informasjon fra helsekontroller i virksomhet ved f.eks. fôrrelatert zoonose.

Informasjon fra andre lands myndigheter

Innenfor EØS er det etablert et varslingssystem mellom myndighetene (RASFF). Dersom det oppdages helsefarlig fôrvare vil dette bli gjort kjent i hele EØS, noe som er med på å hindre at helsefarlig fôrvare spres eller forsøkes omsatt på andre steder enn der den helsefarlige fôrvaren ble påvist.

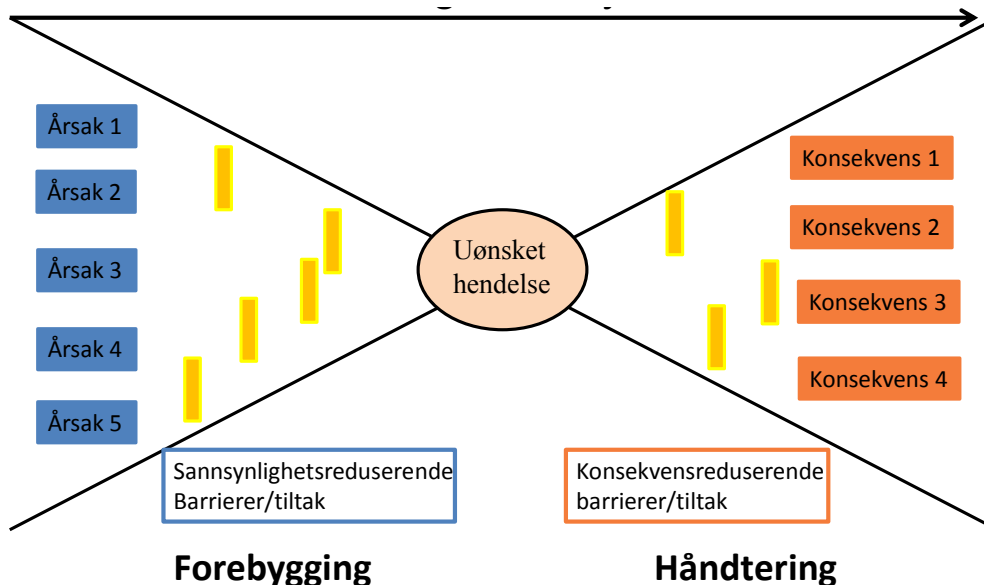
I tillegg til informasjon fra EU gjennom RASFF, kan det komme informasjon gjennom etablerte formelle og mindre formelle kanaler både fra EU og 3.stater.

Andre kilder til informasjon

Bekymringsmeldinger fra publikum kan også være en kilde til å oppdage helsefarlig fôr.

7 Vurderingen av informasjonen

Den første vurderingen av informasjonen er svært viktig men også vanskelig. Denne vurderingen får betydning for videre håndtering av hendelsen. Det må raskt og gjerne på bakgrunn av begrenset informasjon gjøres en vurdering av om dette er en uønsket hendelse som medfører at det skal iverksettes risikoreduserende tiltak, eller om denne hendelsen blir ivarettatt av de barrierer som er etablert som forebygging. Da er ikke den aktuelle saken en «uønsket hendelse». Dette kan illustreres med figuren under. Dersom det ikke er gode risikoreduserende tiltak vil en slik sak kunne utvikle seg til en uønsket hendelse. På samme måte vil håndteringen av en uønsket hendelse være viktig for å unngå alvorlige konsekvenser.

Figur 2 Modellen «bow tie» som viser sammenheng mellom årsaker, uønsket hendelse og konsekvenser og hvordan sannsynlighetsreducerende og konsekvensreducerende tiltak påvirker

Til hjelp i vurderingen kan også notat om tilbaketrekking av næringsmidler legges til grunn: http://www.mattilsynet.no/intranett/mat/tolkning_av_naeringsmiddelregelverket/forst_else_av_tilbaketr_ekkingssplikten_99149

Når det er besluttet at informasjonen tyder på folkehelse, dyrehelse enten direkte eller via miljøet, eller andre forhold som krever håndtering i form av f.eks omsetningsforbud, sporing og tilbaketrekking, skal det iverksettes tiltak for å begrense skadeomfanget.

8 Loggføring

Mattilsynet skal kunne dokumenter håndteringen av en uønsket hendelse. Dette ivaretas ved at Mattilsynet fører logg i MATS, se punkt om loggføring i administrativ beredskapsplan (ABP) i kvalitetssystemet. I tillegg arkiveres arkiververdige dokumenter knyttet til hendelsen i ePhorte.

9 Varsling

Varsling skal sikre at Mattilsynet, våre kunnskapsstøtteinstitusjoner og berørte parter er informert om uønskede hendelser samt at vi oppfyller våre internasjonale varslingsforpliktelser. All varsling skjer samsvar med punkt om varsling og meldesystemer i administrativ beredskapsplan (ABP) i kvalitetssystemet. Varsling skal sikre at vi oppretter nødvendig kontakt innad i organisasjonene og med eksterne samarbeidspartnere for å håndtere en alvorlig uønsket hendelse men skal også sikre at allmennheten blir orientert om hendelsen. Allmennheten orienteres primært gjennom internett og media (presseseminar/pressemelding).

Det nivå i Mattilsynet som mottar første varsel om mistanke om helsefarlig føvare er ansvarlig for å varsle øvrige ledd som vist i Fig 2. Det er viktig å sikre at informasjon tilflyter systemet både nasjonalt og internasjonalt. Dette for å sikre at den aktuelle hendelsen blir skikkelig håndtert, men det er også viktig å dele informasjon og erfaringer slik at en tilsvarende framtidig hendelse bekjempes mer effektivt.

Nasjonal varsling

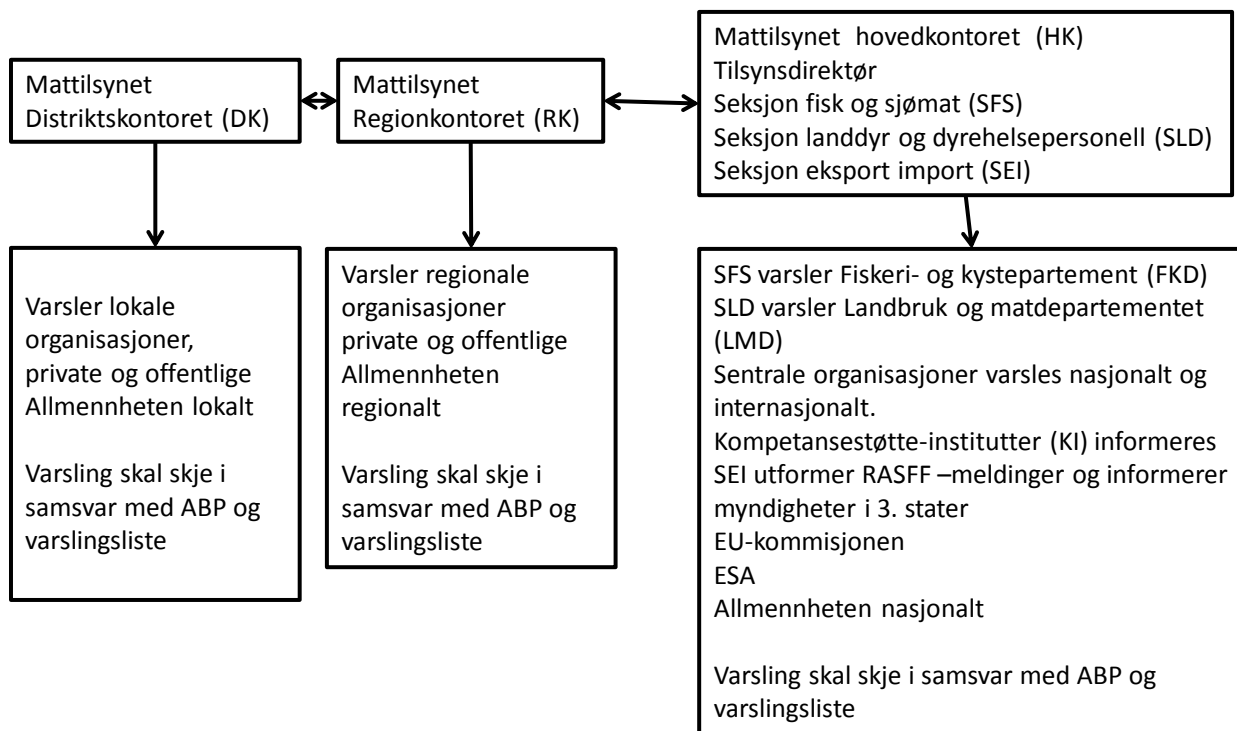
Mattilsynet kan motta informasjon om uønsket hendelse på fôrområdet fra flere hold: I de fleste tilfeller kommer informasjonen direkte eller blir viderefremmet (uten noen form for behandling) til det aktuelle DK (se under avsnittet «Tiltak ved mistanke»). DK varsler videre som vist i figur 2 og som beskrevet i ABP.

I henhold til ABP skal det varsles i denne rekkefølgen

1. Overordnet ledd
2. Underordnede ledd
3. Relevante organer og næringsorganisasjoner (se under overskriften Varsling eksternt i instruks «Varsling og meldesystemer»)
4. Allmennheten. Allmennheten orienteres primært gjennom internett og media (presseseminar/pressemelding).

Internasjonal varsling

Varslingsforpliktelser internasjonalt ivaretas av Hovedkontoret eller den/de som dette er delegert til som beskrevet i ABP.

Figur 3 Oversikt over varslingsrutiner internt og eksternt

10 Bekjempelse

Mattilsynet skal bekjempe en uønsket hendelse knyttet til fôr ved å gjennomføre tiltak knyttet til følgende punkter.

- Mistanke
- Oppsporing/identifisering
- Begrensing/isolering
- Eliminering
- Oppklaring
- Evaluering og iverksettelse av korrigerende tiltak

Informasjon om uønsket hendelse

Mattilsynet kan motta informasjon om uønsket hendelse på fôrområdet fra flere hold:

- Funn i OK program som tilsier helsefarlig fôrvare rapporteres etter avtale fra laboratoriet til hendelser@mattilsynet.no. Disse fanges opp i hendelsespostkassen og fordeles til internpostkassen til riktig DK
- Del av arbeidet med oppklaring av funn gjort i næringsmiddel som er av animalsk opprinnelse og kommer fra dyr som har fått helsefarlig fôr og det aktuelle helsefarlige næringsmidlet eller deler av dets opprinnelse også kan ha vært brukt som fôr. Jf. Fig. 1. I en slik situasjon vil det allerede være etablert system for håndtering i Mattilsynet. Informasjonsflyt og system for eventuell utvidelse av hendelsen vil allerede være etablert.
 - Bekymringsmeldinger fra publikum varsles til <http://www.mattilsynet.no/varsle> og kanaliseres til aktuelt DK.
 - RASFF-meldinger mottas av RASFF kontaktpunkt og kanaliseres til DK.
 - Informasjon fra virksomheter går direkte til aktuelt DK.
 - Informasjon fra konsern vil kanskje gå til kontaktpersoner (ikke formalisert kontakt) på HK.
 - Informasjon fra andre 3. lands myndigheter i form av notifikasjoner som gjelder norske varer som er eksportert. Slik informasjon vil mest sannsynlig gå til postmottak og fordeles derfra til aktuelt DK.

Håndtering ved mistanke

Håndtering ved mistanke har som formål å:

- varsle om hendelsen,
- begrense omfanget av hendelsen ved å fryse situasjonen for så å
- innhente nødvendig informasjon for å
- bekrefte eller avkrefte mistanken. Det kan være nødvendig at Mattilsynet foretar inspeksjoner med prøvetaking og analyser.

Generelt om håndtering

Enhver uønsket hendelse skal håndteres så nærme kilden som mulig.

Det må hele tiden vurderes om egen enhet innehar tilstrekkelig med ressurser til å håndtere hendelsen, eller om det er behov for forsterkninger. Jf. ABP. Videre må det hele tiden vurderes om det er behov for å involvere Kompetansesøtteinstitutter (KI) og eventuelt hvilke KI som skal involveres og hvem som formelt skal gjøre dette. Det er mye nyttig informasjon å hente i tiltakskortene for hhv innsatsleder og fag ved stabsorganisering, se dokumenter i kvalitetssystemet.

Det varsles om hendelsen i henhold til administrativ beredskapsplan (ABP) før situasjonen fryses inntil det er innhentet tilstrekkelig informasjon til å bekrefte eller avkrefte mistanken.

DK skal

- først varsle i hht ABP og varslingsliste se Figur 1 og Figur 3 og deretter
- begrense omfanget av hendelsen ved å ta telefonisk kontakt lokalt med de aktuelle virksomheter for
 - umiddelbar frivillig stans i omsetning av fôrvarer som er forbundet med mistanke.
 - Umiddelbart å frivillig starte sporing både av kilde (bakover) og spredning (framover) og stanse omsetning av disse.
- Eventuelt pålegge omsetningsforbud, sporing og tilbaketrekking gjennom vedtak. Se notat om tilbaketrekkingssplikten for næringsmidler som kan være til god hjelp her: http://www.mattilsynet.no/intranett/mat/tolkning_av_naeringsmiddelregelverket/forstelse_av_tilbaketrekkingssplikten_99149
- Få oversikt over sporingsinformasjonen som framskaffes av virksomheter.
- Sikre at alle omfattede varer blir identifisert, merket og isolert.
- Vurdere hendelsen og helsefare knyttet til denne både ift dyrehelse/fiskehelse, og folkehelse Jf. Fig 1. Dette vil mest sannsynlig innebære kontakt med våre kompetansestøtteinstitutter(KI) og eventuelt VKM.
- Vurdere om det er mulig å stanse bruken (inkludert fôring) av helsefarlig fôr helt. Hensynet til dyrevelferd ved å stanse fôring må veies mot faren ved å føre med helsefarlig fôr. Det må vurderes å gi unntak fra eventuelt fôringsforbud, det er mulig kontakt med KI er nødvendig for kunnskapsinnhenting for å gi unntak.
- Ved behov må det utarbeides enkeltvedtak eller forskrifter om omsetningsforbud bruksbegrensninger, båndlegging, tilbaketrekking av varer m.v.

Så må det innhentes nødvendig dokumentasjon for å bekreftes eller avkreftes om det er en alvorlig hendelse. Noen ganger kan det være nødvendig å bekrefte/avkrefte ved offentlig kontroll. Siden det er mer krevende å verifisere fravær enn tilstedeværelse av fremmedstoff/agens, er det særlig viktig å verifisere egenkontrollprøver som avkrefter uønsket hendelse med offentlig kontroll med prøvetaking og analyser

- Vurdere behovet for å verifisere hendelsen ved inspeksjon med eventuell prøvetaking og analyse. Prøvetaking og analyse må foretas i henhold til regelverk for prøvetaking gitt i kommisjonsforordning 152/2009 som er implementert som en del av kontrollforskriften. Inspeksjons- og prøvetakingsinstrukser fins i tilknytning til OK programmene.
- Mattilsynets prøver må sendes til det laboratoriet som regionen har avtale med.
- For eventuelle ekstraordinære budsjett- og utbetalingsbehov ved f.eks. beredskapssituasjon vises til økonomiinstruks for Mattilsynet.

Mistanken avkreftes

Dersom mistanken avkreftes varsles dette og de iverksatte tiltak oppheves

Mistanken opprettholdes

Dersom mistanken bekreftes skal dette varsles på samme måten som mistanken ble varslet og iverksatte tiltak videreføres.

Tiltak ved påvisning

Når det er bekreftet helsefarlig fôrvarer i markedet, må situasjonen kartlegges, dvs en må skaffe oversikt, informasjon om farens karakteristikk og alvorlighet og utbredelsen i kjeden Jf. Fig. 1. Videre må det iverksettes nødvendige tiltak for å bekjempe hendelsen og bringe situasjonen tilbake til normalt. På samme måten som ved mistanke må Mattilsynet bekjempe en uønsket hendelse knyttet til fôr ved å gjennomføre tiltak knyttet til følgende punkter.

- Oppsporing/identifisering
- Begrensing/isolering

- Eliminering
- Oppklaring

Som del av kartleggingen, må virksomhetene (eventuelt pålegges å) kartlegge berørte aktører bakover og framover i kjeden, dvs

- Leverandører
 - Videresalg til forhandlere
 - Videresalg til produsenter
 - Videresalg til sluttbrukere dvs husholdere, oppdrettere, landbruksbedrifter)
- og raskt informere MT om resultatet av kartleggingen.

Ettersom hver virksomhet er pålagt å kunne spore ett ledd fram og ett ledd tilbake er det nødvendig med koordinering av informasjonen. Mattilsynet må ta denne rollen for å sikre at nødvendig informasjon fra alle ledd i kjeden samles og håndteres.

Det kan bli nødvendig å involvere KI/VKM i vurderinger av innhentet informasjon.

Begrense/isolere

Når det er kommet bekreftelse på at helsefarlig fôrvare er i markedet, må Mattilsynet sikre gjennom informasjon, enkeltvedtak/forskrift og tilsyn at alle involverte virksomheter iverksetter de nødvendige systemer for å hindre omsetning og bruk av helsefarlig fôrvare. Det omfatter også at fôrvare som er trukket tilbake samles inn merkes og lagres under skikkelige forhold i påvente av trygg avhending. Virksomhetene må sannsynligvis leie lageranlegg for dette formålet, og slike lageranlegg må formelt registreres av Mattilsynet.

Dersom helsefarlig fôrvare er levert sluttbruker, dvs dyrehold Jf. Fig 1, må det vurderes hvordan dyr som har fått helsefarlig fôr skal håndteres. Kan næringsmidler som fisk, kjøtt, innmat, melk og egg, benyttes. Kan dyrene eventuelt nedfôres, eller må melk, egg, fisk, hele slakt eventuelt deler av dyret som f.eks. lever/nyrer kasseres? Får hendelsen betydning for kategorisering og bruk av biprodukter, gjødsel inkludert?

Bruk av helsefarlig fôr må vurderes opp mot mulighetene for alternativ fôring. Er det mulig å skaffe alternative, rene fôr raskt nok? Her må det vurderes hvilken strategi som gir minst skade, å stanse fôring eller å fôre med helsefarlig fôr.

Eliminere

All helsefarlig fôrvare må samles inn og lagres i påvente av trygg avhending. Det må vurderes om det er mulig å rense, dekontaminere/detoksifisere helsefarlig fôrvare med tanke på gjenbruk. Hvis dette ikke er mulig, må helsefarlig fôrvare destrueres på trygt vis. Hvordan fôrvaren avhendes vil avhenge av hvilken fare fôret representerer. Det er mest sannsynlig nødvendig å ta kontakt med miljømyndigheter for trygg avhending.

Dersom det helsefarlige fôret har vært brukt, må det også vurderes hvilken effekt det har hatt på næringsmidler fra dyr som har fått helsefarlig fôr. Det må vurderes om dyrene og næringsmidlene fra dyrene (fisk, kjøtt, innmat, melk, egg og produkter av dette) representerer så stor fare at de må spores opp, innsamles og avhendes.

Det må også gjøres vurdering av om det må iverksettes langvarige tiltak i f.eks. slakteri for å samle inn og avhende deler av dyr som har fått helsefarlig fôr. Dette kan f.eks. gjelde innmat av dyr som har fått fôr med tungmetaller.

Det må også gjøres en vurdering av animalske biprodukter, herunder husdyrgjødsel. Kan gjødsel fra dyr som har fått helsefarlig fôr benyttes til gjødsel/jordforbedring eller må dette avhendes på annen, trygg måte. Hvordan må man kategorisere skrotter eller deler av dyr som har fått helsefarlig fôr og som derfor ikke kan benyttes til konsum i henhold til biproduktregelverket og hvilke anvendelsesmuligheter kan slikt materiale få.

Dersom det iverksettes tiltak rettet mot dyrehold som har fått helsefarlig fôr, f.eks. knyttet til nedfôring, kassering av innmat mv, må det også gjøres en vurdering av varigheten av disse tiltakene.

Det er naturlig å involvere KI/VKM i slike vurderinger.

Når situasjonen er brakt tilbake til normalt, skal det varsles («faren over»).

Oppklaring

Mattilsynet må påta seg rollen med å samle informasjon fra alle virksomheter når det gjelder sporing, slik at kilden til helsefarlig fôrvare identifiseres og spredningen av helsefarlig fôrvare og effekten av dette identifiseres og at den nødvendige håndtering skjer, både i forhold til alle involverte virksomheter og i forhold til informasjon til allmennheten.

Mattilsynet må også følge opp hendelsen ovenfor den/de ansvarlige. Her er det snakk om politianmeldelse og eventuelt erstatningsansvar.

11 Kommunikasjon

Det vises til punkt om kommunikasjon i administrativ beredskapsplan (APB). Videre er det mye nyttig kunnskap i tiltakskort kommunikasjon. Dokumentene finnes i kvalitetssystemet.

Kommunikasjonsansvaret ligger i linjen og den som har ansvaret for å håndtere hendelsen også har ansvaret fore kommunikasjonen. Dersom håndteringen av hendelsen er krevende må det vurderes om det er behov for ekstra ressurser

I enhver beredskapssituasjon er det viktig å identifisere kommunikasjonsutfordringene raskt:

- Hva er vårt hovedbudskap
- Hvem har behov for kommunikasjon/informasjon
- Hvordan er det best å kommunisere (kanalvalg)

Internett er vår prioriterte informasjonskanal for rask og oppdatert informasjon til allmennheten, berørte organisasjoner og media.

Medieplan er vårt viktigste verktøy for å samordne kommunikasjon fra Mattilsynet slik at den framstår som enhetlig og helhetlig for mottakeren. Medieplanene skal oppdateres fortløpende. Mal for medieplan ligger i kvalitetssystemet.

Internkommunikasjon

Skal sikre koordinering ved at vi holde hverandre orientert. Prinsippet om å informere internt før man informerer eksternt gjelder også i en beredskapssituasjon

Ekstern kommunikasjon

Ekstern kommunikasjon (i motsetning til varsling) handler om at Mattilsynet plikter å informere forbrukere, næring og spesielle målgrupper. Offentlighetslov og forvaltningslov har krav til åpenhet og konfidensialitet. I matlovens § 27 heter det at: Ved mistanke om at det kan oppstå fare for menneskers ellers dyrs helse knyttet til inntak av næringsmidler eller fôr, skal tilsynsmyndigheten på eget initiativ gi allmennheten relevant informasjon som den er i besittelse av.

Tilsynsmyndigheten kan videre gi relevant informasjon til allmennheten når forbruker- eller andre samfunnshensyn taler for det.

Mattilsynet og andre etater kan ha sammenfallende krav om informasjonsplikt. I slike sammenhenger er det viktig at det budskapet som kommuniseres er omforent. Samhandling med andre offentlige etater er beskrevet i Administrativ beredskapsplan under punktet Samvirke med andre.

Det må også vurderes om det er behov for møter med aktuelle næringsaktører/forbrukerorganisasjoner etc.

12 Evaluering og korrigerende tiltak

Etter at situasjonen er brakt tilbake til normalt, skal alle berørte parter delta i evaluering av hendelsen og håndtering av denne. Formålet med dette er at alle involverte skal kunne ta lærdom av nye erfaringer og iverksette tiltak for å forbedre systemene sine, slik at framtidig hendelse kan unngås eller håndteres bedre/mer effektivt. Mattilsynet må kanskje følge opp med pålegg om forbedring av kvalitetssikringssystemet hos berørte virksomheter.

13 Oversikt over regelverk som gjelder for fôr pr. oktober 2012

Lover

- Lov 19. desember 2003 nr 124 om matproduksjon og mattrygghet (matloven).
- Lov 2. april 1993 om framstilling og bruk av genmodifiserte organismer m.m. (genteknologiloven). Regulerer bruk av genmodifisert levende/spiredyktig frø også til bruk i fôr. Loven ligger under miljøverdept, men Mattilsynet er delegert ansvar for tilsyn med området.
- [lov 10. februar 1967 nr. 00 om behandlingsmåten i forvaltningssaker](#) (forvaltningsloven)

Forskrifter hjemlet i matlov

Overordnede forskrifter

- [Forskrift 22. desember 2008 nr 1620 om allmenne prinsipper og krav i næringsmiddelregleverket](#)
- [Forskrift 22. desember 2008 nr 1621 om offentlig kontroll med etterlevelse av regelverk om fôrvarer, næringsmidler og helse og velferd hos dyr](#)

Forskrifter knyttet til fôr

- [Forskrift 14. januar 2010 om fôrhygiene](#)
- [Forskrift 7. november 2002 nr 1290 om fôrvarer](#)
- [Forskrift 2. april 2011 nr 360 om merking og omsetning av fôrvarer](#)
- [Forskrift 12. april 2005 nr 309 om tilsetningsstoffer til bruk i fôrvarer](#)
- [Forskrift 25. mars 1988 nr 251 om floghavre](#)
- [Forskrift 27. oktober 2002 om biprodukter](#)
- [Forskrift 30. april 2004 nr 595 om forebygging av, kontroll med og utryddelse av overførbare spongiforme encefalopatier \(TSE\)](#) Artikkel 7 og Vedlegg 4 gjelder fôr
- [forskrift 2. juli 1991 nr 507 om forbud mot innførsel av dyr og smitteførende gjenstander.](#)
- [Forskrift 18 august 2009 nr 1117 om rester av plantevernmidler i næringsmidler og fôrvarer.](#)
- [Forskrift 8.juni 2007 om kontroll med salmonella i fjørfe, fjørfefôr, fjørfekjøtt og egg.](#) Gjelder fôr til fjørfe

Medisinbruk og kontroll ift medisinrester og fremmedstoffer

- [Forskrift 28. juni 1996 om forskrivning, tilvirkning og distribusjon m.v. av medisinfôr til dyr, fugler, fisk og andre akvatiske organismer](#)

- [Forskrift 3. juli 2009 nr 971 om melding av opplysninger om utleverte og brukte legemidler til dyr](#)

14 Liste over farer som er aktuelle for fôr

- En fare er definert i forskrift om allmenne prinsipper og krav i næringsmiddelregelverket (matlovsforskriften) som «en biologisk, kjemisk eller fysisk agens i, eller en tilstand av næringsmidler eller fôr, som kan ha en helseskadelig virkning».
- En risiko er definert i samme forskrift som «en funksjon av sannsynligheten for en helseskadelig virkning og alvorlighetsgraden av denne virkningen som følge av en fare».
- Når vi snakker om farer og risiko er det hele tiden teoretiske betraktninger om noe som kan komme til å hende i framtiden. En uønsket hendelse beskriver når noe faktisk har funnet sted, dvs det er påvist biologisk kjemisk eller fysisk agens i fôr eller det er påvist en tilstand som kan ha helseskadelig virkning. Det er viktig å tenke at det er både årsaker til og konsekvenser av uønskede hendelser og at det er mulig å sette i verk tiltak både for å hindre at en uønsket hendelse oppstår (forebygging/sannsynlighetsreduserende tiltak) og for å hindre konsekvenser av en uønsket hendelse (håndtering/konsekvensreduserende tiltak).
- Helsefarlig fôr er fôr som kan ha en helseskadelig virkning (Jf definisjonen av fare) pga innhold av kjemisk fysisk eller biologiske agens eller pga fôrets tilstand Et påvist helsefarlig fôr er en uønsket hendelse som må håndteres, dvs det er de konsekvensreduserende tiltak som må iverksettes.
- I dette dokumentet er laget en oversikt over farer som kan oppstå i forbindelse med fôr. Det er mange biologiske, kjemiske eller fysiske agens kan utgjøre en fare i fôrvarer. Et fôrmiddel kan kontamineres eller forurenses på ulike måter. F.eks kan planter kontamineres med tungmetaller fra jordsmonnet, eller fra nedfall fra atmosfæren, mens fiskebiprodukt kan være kontaminert pga opphoping av uønskede stoffer i flere ledd i næringskjeden i havet. Mikrobevekst på fôrvarer (sopper, gjær og bakterier) kan også utgjøre fare f.eks ved at disse produserer toksiner. Patogener (zoonoser) kan også spres via skadedyr til fôrvarer. Industrielle rest-produkter brukt i fôr kan utgjøre farer, enten ved at ingredienser inneholder uønskede stoffer eller ved at slike dannes eller tilføres i prosesser eller under lagring.
- Krysskontaminering oppstår dersom det overføres faktorer som representerer farer fra et produkt til et annet. Dette kan skje enten under produksjon, transport eller lager
- Tabellen under inneholder en oversikt over de mest aktuelle farer og en vurdering av sannsynlighet/aktualitet og mulig konsekvens hvis faren skulle forekomme i fôret.

Fare	Sannsynlighet /Aktualitet	Mulig konsekvens for mennesker eller dyr, enten direkte eller gjennom miljøet
<u>Biologiske og mikrobiologiske farer</u>		
Levende skadedyr		
Midd	Mest aktuelt i materiale som ikke er varmebehandlet Problemstillingen er lite studert. Likevel kjent at hest tåler midd dårlig.	Dyrehelse: Spesielt aktuelt for hest Miljø: Innførsel av uønskede skadedyr. Innblanding av uønskede arter i naturlig flora/fauna
Parasitter	Aktuelt for vann og animalsk materiale med dårlig varmebehandling Lite studert problemstilling	Dyrehelse: Levende parasitter kan være problem: Folkehelse: Mulig spredning fra dyr til menneske gjennom produktene. Indirekte via miljø: Spredning til miljø f.eks drikkevannvann. Kan gi store problem
Sykdomsfremkallende bakterier/virus i animalske fôrmidler	Lav sannsynlighet pga strenge krav om varmebehandling av animalske biprodukter. Har også krav om varmebehandling av fôr blandinger (eller annen hygieniserende metode for fiskefôr)	Ved påvisning i ferdigvare kan det ha alvorlig effekt på folkehelse dyrehelse
Salmonella	Bakteriene fins i både vegetabiliske og animalske fôrvarer. Likevel lav sannsynlighet for funn i ferdigvare pga krav om varmebehandling av fôrblandinger samt tett kontroll både ved innførsel og ved intern- og egenkontroll i alle virksomhetene. Funn av salmonellabakterier er rapporteringspliktig og fører til forvaltningsmessige tiltak	Dyrehelse: Redusert produksjon Folkehelse: kan være alvorlig, er også arbeidsmiljøproblem for produsenter av fôr. Via miljø: Innføring av nye serotyper til miljø og spredning ved fugler og gnagere. Vanskelig å bli kvitt hvis virksomheten er kontaminert-risikerer infeksjon gjennom produksjon i kontaminert virksomhet.
Enterobacteriaceae	Lav sannsynlighet for funn varmebehandlet fôr. Det er krav til varmebehandling av alt fôr unntatt fiskefôr som også tillater andre hygieniserende metoder..	Indikator-organisme I seg selv ikke risiko for folkehelse/dyrehelse, men funn i ferdigvare indikerer at det hygieniserende trinnet ikke har fingert

Fare	Sannsynlighet /Aktualitet	Mulig konsekvens for mennesker eller dyr, enten direkte eller gjennom miljøet
	Enterobacteriaceae er indikator-organismer som viser om hygieniserende trinn har fungert tilfredsstillende	tilfredsstillende (varme /pH)
Clostridium perfringens	Benyttes som indikator på om varmebehandling av fôrvarer av animalsk opprinnelse har vært tilstrekkelig	Folkehelse: Kan forårsake sykdom hos mennesker. Lite sannsynlig at denne overføres fra fôr via dyr til produkter til humant konsum
Listeria monocytogenes	Aktuelt for surfôr til varmblodige, spesielt sau	Dyrehelse: Kan være patogen Spesielt kjent hos sau Folkehelse: Lite sannsynlig at denne overføres fra fôr via dyr til produkter til humant konsum Via miljø: Vanskelig å bli kvitt hvis virksomheten er kontaminert- risikerer infeksjon gjennom produksjon i kontaminert virksomhet.
Muggsopp		
Regelverket på området omfatter mjøldrøye (Claviceps purpurea) som er en sopp som produserer alkaloider med høy akutt toksisitet (ergot alkaloider). I alle fôrvarer som inneholder umalte kornslag er grenseverdien 1000 mg/kg av soppen. For andre soppgifter er innhold av soppgift regulert/ gitt anbefalinger om maks innhold av.		
Soppgifter		
Aflatoksin B1 er den soppgiften som det er grenseverdi for. Det er produsert av Aspergillus arter (lagersopp). Lavest grenseverdi i fôr til melkeproduserende dyr samt lam, kalv og kje. Det er pt høyt fokus på å skaffe kunnskap også om andre mykotoksiner.	Kun aktuell for importerte korn som soya og mais og produkter av disse. Strengt regelverk, streng egenkontroll v/import	Dyrehelse: Fjørfe er spesielt følsomme (hepatotoksisk) Folkehelse: Går over i melk i form av metabolitten Aflatoksin M1 som er kreftfremkallende
Botaniske kontaminanter		
<i>Ricinus communis</i>	Innblanding av planten ved	Ricin

Fare	Sannsynlighet /Aktualitet	Mulig konsekvens for mennesker eller dyr, enten direkte eller gjennom miljøet
	import fra India Kina og Brazil. Planten inneholder Ricin, et svært giftig glycoprotein	Dyrehelse størst risiko for hest
<i>Crotalaria spp</i>	Kan finnes innblandet i amerikansk soya. Inneholder giftige alkaloider	Dyrehelse: Leverskade Spesielt toksisk for fjørfe, Effekten er irreversibel
<i>Brassica</i> - arter bl.a sennep kan inneholde giftige glukosinolater og thiocyanater. Det er grenseverdi for "flyktig sennepsolje" og påviselig innblanding av visse Brassica –arter i kornet er ulovlig		Dyrehelse Leverskader og struma
Bøk (<i>Fagus silvatica</i>) Skallene inneholder saponiner	Innblanding av bøk er ulovlig Lite aktuelt	Dyrehelse: Hest er spesielt følsom, men flest tilfeller rapportert om storfe
Naturlige plantegifter		
Blåsyre (cyanid)	Lite aktuelt. Fins i ferske linfrø, men mengden avtar under lagring	
Fri gossypol	Lite aktuelt De som prosuserer produkter ser dette er aktuelt kan "avgifte gossypol ved varmebehandling med vann til stede. Da dannes bundet gossypol som er mindre toksisk	
Vinylthiooxazolidon (VOT) Fins i korsblomsterfam, bla raps.	Lite aktuelt med de innblandinger av raps som brukes i fôr. Dessuten er det nye varianter av raps med lavere innhold av VOT	Dyrehelse: Goiterogen – kan gi struma og redusert produksjon
Levende fôrorganismer		
Alger, Artemia, Rotatorier	Brukes som yngelfôr til marine arter. Svært uklart regelverk	Små volum ikke store problem ift folkehelse/ dyrehelse direkte. Men innførsel av uønskede virus bakterier og innblanding av uønskede arter i naturlig flora/fauna kan være problem.
TSE-problematikk		
TSE-problematikk	For å unngå spredning av BSE/TSE, er bruk av foredlede animalske	Sannsynligheten er liten for at dyr og folk skal få i seg prioner via fôr, men

Fare	Sannsynlighet /Aktualitet	Mulig konsekvens for mennesker eller dyr, enten direkte eller gjennom miljøet
	proteiner av drøvtyggere i fôr til alle produksjonsdyr forbudt og det er begrensninger i forhold til bruk av andre animalske proteiner som f.eks fiskemel. Sannsynlighet for at det fins ulovlige fôrmiddel er tilstede pga krysskontaminering	konsekvensen er stor for den som blir syk. Norge ønsker å opprettholde sin gode status (kategorisering) ift TSE-problematikk
GMO-problematikk		
Levende reproduerbare organismer	Aktuelt felt da det er svært politisk. Norge har egne godkjenningskrav og ingen GM er godkjent i Norge. GMO som er godkjent i EU etter risikovurdering representerer mindre fare/risiko enn de som ikke er vurdert (ulovlig).	Konsekvenser ift folkehelse og dyrehelse direkte er uklare. Konsekvenser indirekte via miljø er større ved introduksjon av organismer med andre egenskaper enn de opprinnelige. Kan endre balanse i naturen og dermed ukontrollert spredning. (konkurransforhold)
<u>Kjemiske farer</u>		
Tilsetningsstoffer		
Forbudte (ikke godkjente) tilsetningsstoffer og eventuelt proseshjelpemidler		Effekt avhenger av stoff; noen kan ha folkehelseeffekt, andre størst effekt på dyrehelse, andre langtidseffekt via miljø
Overtilsetning av tilsetningsstoffer med fastsatt størsteinnhold, (eks. selen vitamin A og kobber)	Sannsynlighet er lav ved etterlevelse av regelverk. Det er krav om bruk av premiks med for å sikre homogen innblanding og hindre overtilsetning av visse tilsetningsstoff.	Problem ift dyrehelse, forgiftningssymptomer. Kan også være aktuelt ved overføring til næringsmidler og forgiftning av mennesker (særlig sårbare som f.eks foster, små barn, syke, svekkede etc). Ekempel er vitamin A i storfelever .
Ulovlig bruk av koksidiostatika	Feil ved tilsetning i fôr (forveksling, dosering m.v.) . Krysskontaminering Feil bruk av fôr, ved at tilbakeholdelsestid ikke er overholdt Eller at fôret er brukt til andre syr enn tillatt	Dyrehelse: Visse dyreslag er særlig følsomme for visse koksidiostatika. F.eks er ionofore koksidiostatiska giftig for hest. Folkehelse: Koksidiostatiska kan overføres fra dyr til visse næringsmidler som kyllingkjøtt og egg. Miljø
Ulovlig bruk av veterinære	Kloramfenikol i rekemel fra	Dyrehelse direkte

Fare	Sannsynlighet /Aktualitet	Mulig konsekvens for mennesker eller dyr, enten direkte eller gjennom miljøet
legemidler/medikamenter	Østen Antibiotika som vekstfremmer Rester av medisin-fôr til fisk brukt uten at det er registrert	Folkehelse direkte: Kan få uønskede effekter som allergi og intoleranser. Indirekte via miljø: Anses som stort problem at et medisinsk preparat til bruk på mennesker forekommer i næringskjeden. Kan medføre redusert medisinsk effekt av preparatet pga resistensutvikling.
Rester av lovlige veterinære legemidler i animalske biprodukter brukt som fôrmiddel fordi tilbakeholdelsestid ikke overholdt	Overholdelse av regelverk, spesielt riktig kategorisering av biprodukt gir lav sannsynlighet. Animalske biprodukter som inneholder medisinrester skal ikke benyttes til fôr til produksjonsdyr	Spredning av veterinærpreparater er uønsket. Effekt på folkehelse direkte ved allergi/intoleranser for næringsmidler med rester. Effekt på dyrehelse og folkehelse via miljø er f.eks redusert effekt av aktuelle preparat pga resistensutvikling..
Kontaminanter		
Uorganiske		
Arsen	Å overholde grenseverdien for totalarsen et problem for marine fôrmidler. Anses likevel ikke nasjonalt som fare pga at dette arsenet foreligger som organisk bundet, med svært lav giftighet For vegetabiliske fôrmidler er tungmetall sjelden problem. Mineraler/ mineralfôr kan overskride	Uorganisk fôrbåren arsen har negativ effekt på dyrehelse. Kronisk eksponering gir redusert appetitt, hudforandringer med hårtap. Akutt forgiftning gir diarre, kramper og hjertesvikt. Lite sannsynlig at fôrbåren arsen skal påvirke folkehelse.
Bly	Bly tas opp i planter som resultat av kontaminering av jord eller ved at plantene tar opp gjennom din overflate Men er ikke akutt Men i dyr vil bly lagres i bein. Kan bli akutt giftig dersom det frisettes. For bly er overføring til animalske næringsmidler lav grenseverdi for	Miljø: Bly i mineralgjødning kan kontaminere jorden og føre til opptak i planter. Dyrehelse: Lav appetitt anemi mm men tåler mer enn øvre grenseverdi Folkehelse: Grenseverdi i fôr hindrer akkumulering til folkehelsemessig kritiske nivå.
Kadmium	Kadmium kan overskride grenseverdi i marine fôrmidler, grunnen til dette er ikke kjent. Også mineralfôr f.eks fosfater kan ha for høye	Cd i mineralgjødning kan kontaminere jorden og føre til opptak i planter Dyrehelse: misdannelser, aborter, vekstreduksjon

Fare	Sannsynlighet /Aktualitet	Mulig konsekvens for mennesker eller dyr, enten direkte eller gjennom miljøet
	verdier.	anemi mm. Folkehelse: Fôrbåren Cd lite problem da Cd ikke overføres til melk og egg. Noe overføring til kjøtt, mer til innmat (nyre, lever).
Kvikksølv	Lite aktuelt å overskride grenseverdier med dagens fôrmidler	Gir fosterskader og er kreftfremkallende hos pattedyr
Fluor	Lavt innhold i vegetabilske fôr med mindre det er kontaminert med støv. Fluor i vann kan være større problem avhengig av berggrunn.	Dyrehelse: F akkumulerer i bein kan gi osteoporose og dårlige tenner. Størst problem for storfe Folkehelse: Fôrbåren fluor lite problem, da Fluor akkumulerer i bein
Organiske kontaminanter		
Miljøgifter mv (Persistente organiske pollutants; POP) Toksafen, DDT, Endosulfan, Dioksiner	Problem i marine fôrmidler spesielt med høyt fettinnhold. Dioksiner er vist å være et problem for fôrmidler som er varmebehandlet ved direktefyrt tørke, men det er avhengig av brennstoff og temp.	Mange POP er toksiske og akkumulerer i næringskjeden. Problem ift folkehelse og dyrehelse Vedtatt i EU å redusere eksponeringen.
Krysskontaminering, under produksjon, transport og lagring	Aktuelt problem som bør ha høyt fokus i alle virksomheter.	Avhengig av stoff kan dette ha stor effekt ift dyrehelse folkehelse (og miljø)
Utslipp av kjemikalier til natur (Akutt-store mengder)	Opptak i vegetabilier både gjennom overflate og via jord/vann–akutt høye nivå	Akutt effekt for beitende dyr
Langtidsutslipp av små mengder uønskede stoffer	Opptak i vegetabilier gjennom jordsmonn/vann Gjennomgående forhøyede verdier	Kronisk effekt på dyrehelse/folkehelse
Rester av plantevernmidler i fôrmidler av vegetabilsk opprinnelse	Økt sannsynlighet pga økende global handel og regelverk som kan virke vanskelig tilgjengelig. Stoffene har forhåpentligvis kort nedbrytningstid og lite giftige nedbrytningsprodukter, vil derfor bare ha «akutt effekt»	Kan påvirke nervesystem og har hormonhermende effekt. Trolig størst effekt på velferd og helse hos dyr da det er lite kjent om stoffene overføres til animalske næringsmidler.
Fysiske farer		
Glass	Kan være problem for fôrmidler. For blandinger er problemet minimalt, da det er systemer som fjerner faren (sikting, knusing)	

Fare	Sannsynlighet /Aktualitet	Mulig konsekvens for mennesker eller dyr, enten direkte eller gjennom miljøet
Metall	Kan være problem for fôrmidler. For blandinger er problemet minimalt, da det er bør være etablert systemer som fjerner faren magnet og sikting.	

Referanser

1. <Fullstendig tittel på referanse. Oppgi eventuelt hvor referansen er tilgjengelig

Endringer

Utgave	Godkjent	Godkjent av	Utarbeidet av	Endring
01	25.01.2013	krlan	meklo	1. utgave av dokumentet godkjent.
01			meklo	03.07.2013 Oppdateringer ift APB, vedleggene er gjort tilgjengelige ved at de er tatt inn i dokumentet samt endring av tittel på dokumentet